

A Szepesség 1848/49-ben

1888. december 6-án halt meg Hunfalvy János enciklopédikus tudású polihisztor, a gazdasági földrajz megalapozója és népszerűsítője, külföldön is elismert statisztikus, kiváló pedagógus, néprajztudós, híres történész. Rajongott hazájáért, és mondhatjuk korának legalaposabb ismerője volt. Szinte egy könyvtári *honismereti* művet írt. A tudós minden szakmai munkája pontos írás, jó stílusú, a nem szakember számára is érthető, kellemes olvasmány; „legajánlóbb tulajdona az alaposág, az igazság keresése, a szépirály és az éles kritika” – írta róla Kozma Gyula. A legtekintélyesebb szakközlönyökben, enciklopédiákban jelentek meg írásai; külföldi folyóiratok rendes munkatársa volt, s mint rangos szaktekinély is hű maradt a magyar nyelvhez.

A *Magyarország és Erdély eredeti képekben* című történelmi és helyrajzi anyagot tartalmazó füzetsorozat 1855 és 1860 között jelent meg Rohbock Lajos acélmetszeteivel. Egyszerre adták ki magyar és német nyelven. Ez „... úgyszólván az első élvezhető magyar földrajzi munka ... jó stílusú, kellemes olvasmány” (dr. Szabó József). „A kiadvány sikert aratott, úgy hogy 1874-ben újra ki akarták adni, és a szokás szerint előfizetőket gyűjtöttek rá. A német nyelvű kiadásra ezer előfizető akadt, a magyarra csak tizenöt. Hunfalvy János, aki a magyar nyelv használatának, művelésének igen nagy jelentőséget tulajdonított a magyar nemzeti tudat kialakulása, formálódása szempontjából, bár az első füzet már megjelent, a további átdolgozást lemondta: nem akart csupán németül írni” (dr. Gyulai Ferenc).

Néprajzi témájú írásai egyrészt önálló tanulmányok formájában jelentek meg, nagyobb részben pedig egy-egy művének szerves alkotóelemei.

Budapest megszületésének nemcsak tanúja volt, hanem segítette is létrejöttét. Mint budai polgár alakította szépségét, munkálkodott fejlődéséért: a szépitő vegyes bizottságnak – amely 1868 májusában ült össze – Buda szabad királyi főváros részéről képviselője volt. 1873 márciusában az egyesült főváros első közös közgyűlésén budai részről Hunfalvy János is jelen volt. A bíráló, igazoló és összeíró bizottsági tagok választása ügyében a beadandó szavazatok összegyűjtésére és összeolvasására jelölt 15 kiküldött között is ott van a neve. A Fővárosi Közmunkák Tanácsában az utcanevek rendezésére ugyanezen év decemberében alakított vegyes bizottságnak a főváros részéről Hunfalvy János is tagja lett; Budapest távlati fejlesztési terveinek kidolgozásában és megvalósításában is tevékenykedett. 1867-ben Hunfalvy hívta haza Amerikából Házmán Ferencet, a távollétében halálra ítélt 48-as hőst, akit azután budai hívei a kiegyezéskor egyhangúlag polgármesterré választottak. (Ő volt Buda utolsó polgármestere.) Hunfalvy 1867-ben választási elnök, és a királykoronázáson a korona mellé rendelt hatfős kíséret egyik tagja volt.

Az 1850-es évek közepétől a Várhegy keleti oldalán élt és alkotott. Elnöke volt a Budai körnek. A várkerület külső arculatának formálásában is eredményesen dolgozott: a saját kezűleg elültetett és gondozott több száz fa közül sok még ma is szemgyönyörködtető, árnyat adó, lélek- és levegőtisztító a Várhegy Duna felőli oldalán. (Az utcát – mely a nevét viseli – még életében nevezték el róla – tiszteletük és hálájuk jeléül – a budai polgárok.) Negyedszázadon át töltötte be a budai ágostai hitvallású evangélikus egyház felügyelői tisztét.

Hunfalvy Jánosnak a szabadságharc idején írott történelmi-politikai dolgozatai, cikkei a kassai Képes Újságban és a Pressburger Zeitungban jelentek meg. Tudósításokat küldött a Szepes megyei Késmárkról, a megyében történekről, és ezek Kossuth Hírlapjának és a Pesti Hírlapnak olvasóit gazdagították.

1848 forró napjai, a minden hazafit felrázó, tette serkentő, lelkesítő események Késmárkon érték Hunfalvyt. A líceum második jogi tanszékének tanára volt. Élénken részt vett a politikai vitákban és a választási mozgalmakban. Beválasztották a városi képviselőtestületbe, és megyei bizottsági tagsággal is megtisztelték. Elsők között állt nemzetőrnek.

Előjáróban egy tavasszal kelt dolgozatából idézünk, majd hírlapi cikkeiből kiemelt sorokkal emlékezünk meg a szabadságharcról és az igaz hazafiról.

Kikelet van. Feltámadt a szabadság szelleme. Átjárta hazánkat is. „Honunk színe egyszerre megváltozott, kik bilincse voltak verve, most lerázták azt, kiket fondor viszály választott el, most egygyé forrtak, kiket áthághatlan válaszfalak különítettek el, most összeolvadtak, kik

eddig csak szenvedtek, szolgáltak, sínylettek, most cselekvésre, szabadságra, jogélvezetre hivatvák! Hazánk nemtője fölszállt, büszkén csattogtatva szárnyait foglalt helyet az elsőszülött nemzetek közt 's életet, virágzást, dicsőséget ígér nemzetünknek, ha feladatát felfogja 's ezt megoldani nem gyáva, nem erőtlen!" – írja a Képes Újság 18. számában.

„A tizenhat szepesi városok naponként fényes tanúságot tesznek arról, hogy megérdemelték azon jótéteményt, melyet az országgyűlés irántok tett, midőn a városi községek rendezetét illető törvényt Veszter Pál, késmárki követ figyelmeztetése következtében, azon városokra is kiterjeszté. Azt tanúsítják főleg azáltal, hogy mindenütt a legnagyobb lelkesedéssel fogtak és fognak a kebelökbeni nemzeti őrség felállításához és begyakorlásához; ... A késmárki őrség is felállított, s több üdvözlő és tisztelő beszéd mondatott el, lelkesedést a haza, szabadság, egyenlőség és testvériségért árasztva minden kebelbe.”

A legközelebbi ismert jelentése a májusi tisztújításról szól, melynek eredménye „közmegelégedésre ütött ki” ugyan, „De itt Késmárkon sem vetették még le az ő embert, a szabadságot még sokan nem tudják tisztán élvezni. Volt iddoggálás és lakmározás több ízben a tisztújítás előtt is, s most is bort s mindenféle ételneműt és pénz gyűjtöttek általános lakomára, melyet, ha őket a szent lélek még meg nem szállja, pünköszt másodnapján akarnak csapni.” Nem illik most a lakmározás – fejezi ki nemtetszését. „Mikor valódi szabadság helyett annak csak külszínével és sallangjaival bírtunk, akkor lehetett ezreket kidobni tisztújításkor vagy főispáni beiktatáskor, mert az mindig és mindenütt úgy van, hogy „panem et circenses” ad a kényúr az éhes népnek, hogy egyebet ne követeljen” ... A begyűlt pénz egyik részét ugyan, mint hallom, a netaláni szegényebb nemzetörök egyenruhájára megszerezhetőre akarják félretenni, de miért nem fogadtattott el a mostani polgármesternek még tisztújítás előtt tett azon indítványa, hogy lakoma általában ne adassék, hanem ha ki valami pénzt aláír, tétessék ez le inkább a haza oltárára, ezt nem tudom.”

A júniusi beszámolójában azt olvashatjuk, hogy „A hazát fenyegető veszély szükségelte segélyezésre felszólító miniszteri rendeletek itt is dicséretes buzgalmat idéztek elő” bizonyítván, hogy „A Poprád hullámai a késmárkiak gondolatait és vágyait nem viszik ki magokkal a hazából.” Visszatér néhány mondatban a tisztújításkor rendezett vendégségre, amely nem érdemel nagy megrovást, de amely bizony másoknak sem tetszett. Fenntartja az elhangzottakat: „En a politikai mozgalmakban, főleg hol sok éretlenség és kiskorúság van, mint hazánkban, nem tartok a költővel, hogy egy pohár bor a hazáért nem árt; ... Angliában, Amerikában s akárhol van napi- vagy éjrenden az ily boros meetingezés, mindenütt kárhoztatom azt határozottan. Ki más véleményen van, annak legyen meg szintén a maga hite szerint.” Megtudhatjuk az írásból azt is, hogy a helybeli nemzetörök – a felavatott zászlóra – nyilvános ünnepélyen tette le a törvényrendelte esküt, s hogy a beálló képviselőválasztás mozgásban tartja Szepesnek különben nyugodt lakosait.

A nyarat azonban hamar követte az ősz – nemcsak a természetben. Csapatostul érkeztek a fenyegető hírek. „Az egész felvidék fel van verve álmából. Úgy látszik, hogy a császári soldatesca s a panszlávok egyetértve akartak berontani a felső megyékbe. A határvadászok ketteje elhagya helyét, s feltárta nekünk az ellenünk forralt cudar összeesküvést; a galíciái »Kreissamt«-ok mind a galíciái népet lázítják ellenünk, mind a Galíciában megforduló szepesi tót népet, sőt a határvadászoknak kiadott parancs és utasítás azon izgatást kötelességökké teszi.” Nagy rémület szállt meg mindenkit annak hírére, hogy az idegen katonaság már úton van határunk felé, „mert nem vagyunk még úgy felfegyverkezve, hogy nagyobb rendes haderőnek ellenállhassunk, a városi nemzetörök nagy része is még vadászpuskákkal sincs ellátva, falun legfeljebb kasza és lándzsa van. ... Most nagy buzgalommal gyűjtetik pénz és szükségese ércneműk álgyük számára, de míg azok elkészülnek s használhatókká tételnek, addig elfoglalhatják egész Szepeszt. Szuronyos puskát sehol sem lehet kapni, Késmárk küldött Pestre pénzt, a megye nagy nehezen összeszerzett pár ezer forintot, s Bécsbe küldte fegyvervevésre, de mindeddig onnan nem érkezett meg semmi. Az első szállítmányt a minap akarták küldeni, s alkalmasint az volt azon szállítmány, melyet Pesten mintha 'Kassára a tótknak' küldetett volna, lefoglaltak. – Kövessenek el ott Pesten mindent, hogy fegyvert kaphassunk, anélkül nem védhetjük magunkat.” A megye kiállította már újoncilletőségét, a városok többet is. „Ha azokat gyorsabban lehetne szervezni s felfegyverezni, egy-két hét alatt volnának ellenség ellen alkalmazhatók. A késmárkiak különösen, már igen jól vannak

begyakorolva. Most az újoncok fejjelművel ellátására gyűjtenek vásznat és pénzt, igen szép sikerrel." A szepesi nép – jóllehet nem magyar ajkú –, ellentétben az erdélyi szászokkal, nagy honszeretetet tanúsít. A szászok a magyar haza egysége s közös legszentebb érdekei ellen berzenkednek. Bárcsak áthatna a szepesiek szava Erdélybe, vajha lánggra tudnák lobbantani az ő lelkükben is a hazafiság szent tüzét, mely a szeretett magyar haza iránt lobog; vajha megértenék, hogy csak a magyar alkotmány alatt egy nagy közös hazában lehetnek szabadok s boldogok – hallik a szepesi sóhaj. A törvénytelen és esztelen királyi rendeleteket megbotránkoztatással fogadták a késmárkiak. Amekkora felháborodást váltottak ki ezek, akkora lelkesedéssel üdvözölték a képviselőház érélyes fellépését. Az egész lakosság teljes bizalommal és ragaszkodással van a képviselőház iránt.

Novemberi tudósítása szikrázik: „Hallja hazám s hallja meg a mívelt világ, mit tesz az istentelen udvar, s kérje rá istennek legnagyobb átkát!” A szomszéd Galíciában történtek miatti harag ragadja meg tollát. Az osztrák katonák méltatlan viselkedése fölháborítja. „Ily gyalázat és gázság csakugyan nem történt még, hogy ország idegen ország katonáit, kiket idején nem bocsátott haza, a háború beálltával, hadifoglyok gyanánt tekinti s velök mint olyanokkal bánik! – A lengyelek azt is beszélik, hogy a császári katonaság még mindig gyűlelkszik, s azon van, hogy hazánkba betörjön, legyünk azért résen. De itt leírhatatlan düh szállta meg az egész lakosságot, a hajdani pecsovicsokat sem véve ki, a gyalázatos udvar és vérebei ellen, hogy, ha azon kopók csakugyan benyomulnak, nehezen térnek vissza. Csak jobb fegyverünk volna, s ha újoncainkat is lehetne minél előbb fölszerelni és felruházni, de főleg a Gömörből hozzánk küldettek még mindig ingben és gatyában dideregnek.”

December elején az ellenség méltó fogadására készülnek: állnak a torlaszok, a löcsei tüzekek ágyúkkal gyakorolnak. Reménykednek, hogy Késmárk számára is idejében elkészül a megrendelt ágyú. A löcsei fegyvergyár is a támadásra készül, s így talán jut elegendő fegyver a honvédeknek, mert most még puska nélkül őrzik a határt. Mindenünnen tetemes segélykérés érkezik. Segítségért kiált az ország, mégsem szabad szétforgácsolni az erőnket – jegyzi meg, mert „Ha mindenhova küldünk valamit, sehol sem fogunk bírni elegendőt, s így mindenütt meggyőzötünk. Előbb egy ellenséget kell megtámadnunk, de úgy, hogy örökre megsemmisítsük teljesen, azután a másikkal is úgy kell bánnunk, így leverhetjük őket egyenként, egymás után. A kormány ítéletére kell bízni azt, melyik zúzásuk szét legelőbb. – De teljesen elegendő erőt kell küldeni, ahova küldetik, ahova pedig elegendő nem küldhetik, oda inkább semmi se küldessék.” Őva int a valótlanágok terjesztésétől is, történjék az akár kecsgetető, akár ijesztgető céllal. A hónap közepén már érzi a dermesztő telet. Helyzetfelmérése kiváló: „Hazánk körülményei olyanok, hogy csak az egész nemzet egybeolvadó lelkesedése s túrni tudó erős eltökélése mentheti meg azt. A nemzet minden osztályaira és rétegeire van szükségünk, hogy mindnyájan és egyenként mint köszirt álljunk a veszélytenger hullámzó árjai közt. Kell, hogy az egész nemzetet egy eszme szállja meg, egy gondolat mozgassa! Azért szükség, hogy nemzetünk minden legparányibb tagja is, tudja meg, miről van a kérdés, tudja meg, miért küzdünk, s mi végett rontanak ránk annyi oldalról a mi ellenségeink. A népfelvilágosítás tehát egyike legfőbb teendőinknek; ha a népet felvilágosítván, teljesen megnyertük a jó ügynek, igen sokat tettünk.” Meg kell nyerni a népet, mert ha törekvését nem forrasztjuk össze a miénkkel, „akkor a Windischgrätz szabadságtipró bérencsein nyert győzelme sem fognak rajtunk segíteni, a nép közremunkálása nélkül hazánk függetlenségét és szabadságát nem biztosíthatjuk.” Határozott fellépést kiált; a bizonytalanság, kapkodás, ingatag habozás zavarba ejti a népet. Legyen határozott iránya a cselekvésnek! A legcsekélyebb dologban sem lehet elnézőnek lenni. Igaz, hogy nincs idő új haditörvényeket alkotni, de azért az 1845-ösön – amely még az egész ausztriai katonaság számára adatott ki – legalább stílárius módosításokat végre kellett volna hajtani alkotmányunk szellemében. Rossz hatással van a nemzetőrekre a régi alakban kihirdetett, engedelmességre fölszóllító parancs. Bízunk a népfelvilágosító egyesületek működésében, mert sokat tehetnek azzal, ha előszóval vagy népszózatokkal tudtára adják a tanulatlanabb honfiaknak is a haza „mostani állását és ellenségeink célját”. Hatásuk nagyobb a néplapokénál, mert ezeknek aránylag kevés az olvasójuk, sokszor egy-egy helységbe még egyetlen példány sem jut el, márpedig a nép felvilágosítására legalább egy szükséges volna. Így még az országgyűlés szózatai sem juthatnak el az újságot nem olvasó néphez. Azért bátorodom azon javaslatot tenni – írja: „Minden országgyűlési követ nyomassa le legalább 500 példányban az

országgyűlés utóbbi manifestumát a néphez a maga költségén, s küldje el azokat saját választóinak! Amely választókerületben minden választók nem értenek egy nyelvet, annak képviselője nyomassa azt két nyelvben, p. o. magyarul és németül, vagy németül és tótul. Annyi költséget tehet minden képviselő, s így minden választó meg fogja tudni, miről szólnak ott az országgyűlésen, s mit izen az neki. Száraz röviden teszem azon indítványomat, ha elfogadtatik, bátran kezeskedem, hogy nem lesz hiábavaló.”

Adventban járunk. A Szepesség népe – ragaszkodásával, és azzal, amit tett a nehéz, küzdelmes napokban a haza szent ügyéért – kivívta magyar testvérei rokonszenvét és barátságát örökre: önkénteseket küldött, bátor, derék fiúkat, tetemes kölcsön- és ajándék-összeget adott a státuspénztár felsegíllésére, ágyúk elébe lovakat küldött; oly állhatatos lelkesedéssel és áldozattal folytatta az újoncállítást, hogy az illetékén felül 300 egyént szerzett a hazának; bátorította, felvilágosította a vidéki tót népet, nemzetőreit mozgóvá tette, 200-at Árva segedelmére küldött, több százzal pedig a galíciai határokat erősítette, lelkes hölgyei váronként sok száz varrott fehéreneműt ajánlottak fel az újoncok számára. Az ellenség októberben még csak fenyegetett, készült a támadásra, lefoglalta Bécs, oda hívatott a szabadság és szolgaság közti nagy harcra. A vártán álló nemzetőrök szívszorongva lesték a híreket, miként dől el a küzdelem. Imájuk azért szállt az égre, hogy belőle milliiónak üdve származzék. (Nem rajtuk állt, hogy a bécsi nép ügye nem győzött.) Most azonban valósággá lettek a kősa hírek. A fegyvertelen és bizony szervezetlenül, kapkodva irányított nemzetőröket, honvédeket váratlanul, hirtelen lepte meg az ellen, futamodásra készítette őket. December 12-én írásban folyamodnak a bátorsági bizottmányhoz. Biztosan állíthatom, hogy a gondolat és akarat megformálása Hunfalvy lelkének és kezének szülötte. 21-en írják alá. Íme az aggodó-segítő sorokból: „Tisztelt bátorsági bizottmány! Ezennel bátorokunk következő folyamodványt benyújtani, melyre lehetőleg tüstént határozott választ kérünk. Ma az egész késmárki zászlóalj volt kirendelve, hogy az ellenség ellen menjen, s midőn Leibich helységbe ért, már ellenkező parancs olvastatott fel neki az illető őrnagy úr által azon úrügy alatt, hogy Kassa már az ellenség kezében volna. Az ilyen intézkedés szörnyen leveri az emberek kedélyét, s nyíltan beszélnek már, hogy az urak csak játszani akarnak velük, ... Mi nem vagyunk képesek a körülményeket az intézkedéseket megítélni, mert semmi biztos tudósításunk nincs. Szükségesnek tartjuk azonban, hogy Tisztelt bizottmány küldjön szét biztos és hiteles tudósításokat, ... mivel a nemzetőrök nem akarat nélküli gépek, s oly szerkezettel sem bírnak, mint a rendes katonák, kiket ide s tova minden indoklás nélkül küldözgetni szabad. Azután nem látjuk helyesnek, hogy mi egészen tétlenül várjuk el a dolog kimenetelét, vagy hogy a Braniszkón álljunk, míg az ellenség odajön, ... Ha Sárosban nem tudtak okos tervet kigondolni, legyünk mi segítségükre. Kérjük, tehát méltóztassék úgy intézkedni, hogy a mi zászlóaljunk, kivéden a határon őrködőket, s minden szepesi disponibilis [rendelkezésre álló] erőt indíttassék Lublyórol Sárosba az ellenség hátába, vagy ha azt szükségesnek és célszerűnek nem tartja a Tisztelt bizottmány, méltóztassék minket arról hitelesen tudósítani. Mert már emlegetik az árulást mindenfelé, pedig a bizalmatlanság nagy baj, mely hazánkat bizonyosan el fogja sülyeszteni. – Kelt Késmárkon dec. 12. 1848.”

Az aggodalom igaznak bizonyult. Franz Schlick altábornagy a Duklai-hágó felől 8 ezer ember élén támadást indított a honvédek ellen. Schlick csapatai oly erővel törtek előre, hogy a hadjárat ötödik napján más Kassát is elfoglalták, és rövidesen Miskolcig vetették vissza a honvédsapátokat. A rútul garázdálkodók elől Hunfalvy János – bátyja szavával élve – Miskolcra futamodott. Innen kapott tőle levelet Pál, de a válasza már 49 januárjában nem találta Miskolcon öccsét. (Februárban visszavitték az írást Pálnak.) A levélben többek között ezt olvashatjuk: „A véget és az eredményt nem látjuk. De a nemzet el nem vesz – feladatunk nincs beteljesítve. A műveltség és országulás [civilizáció] mezején nagyokat kell és lehet még tenni. Azért, öcsém, kétségbe ne essél, s kíméld meg magadat a művelés nagy munkájára. ... ha eddig halni a hazáért dicső volt: hidd el, ezentúl élni érte nagyobb lesz a dicsőség.”

Hunfalvy a győzelmek közben visszatért Késmárkra. Júniusban az oroszok iszonyatos sereggel támadtak a Duklai-hágó felől is. Júliusban János pestre látogatott Pálhoz, de nem maradt a városban. A *világosi katasztrófa híre* Késmárkon érte. A szabadságharcban tettelesen nem vett részt, ezért a bujdosást nem tartotta szükségesnek. Máriássy Ádám – Szepes megye új elnöke – azonban midőn 1849 szeptemberében Késmárkra ment, Hunfalvyt elfogatta mint felségsejtőt. (Bátyja, Pál szeptember 9-én kapott levelet Eperjesről, amelyben arról értesítették,

hogy János más foglyokkal együtt 6-án Eperjesen volt, s onnan Kassára ment haditörvényszék elé.) Hét hónapig – részint másokkal együtt, részint pedig külön elzárva – tartották fogva Eperjesen. Nem vonták kihallgatásra.

1849. október 5-én a szepesi nők folyamodtak szabadon bocsátatásáért. 1850. január 20-án Hunfalvy írt folyamodványt Forgács Antal kerületi főbiztoshoz. Benne szigorúan bírál, merész hangon szól: „Jóllehet a mostani körülmények között igen könnyű bárkire is a legalaptalanabban vádakat fogni s arra tanúkat is szerezni, ... mégis úgy hiszem, ellenem oly vádakat nem emelhetnek, hogy öt hónapi szenvedés után – ha az igazság még teljesen ki nem halt – nekem nem kellene és nem lehetne a szabadságban védelmezhetést megengedni. Azért kérem méltóztassék úgy intézkedni, hogy vagy szabadságra helyeztessem, vagy a vádakat velem valahára közöltessenek. ... Azt pedig, hogy kihallgatatlanul továbbra is fogva maradjak, sem az igazsággal, sem a legfelsőbb intézkedésekkel nem tartom összeegyeztethetőnek.” A börtön ajtaját nem nyitotta meg Hunfalvy kérvénye, de *megtudhatta*, hogy „folyamodó Szepes megye elnökének hiv. jelentése szerint köztársasági irányzatú felszólítások fogalmazása és terjesztésével vádoltatván, ügyének elintézése a cs. kir. haditörvényszék ellátásától és a Szepességben elrendelt bővebb nyomozásoktól függ.”

1850 márciusának végén a kassai haditörvényszék intézkedésére szabadon bocsátották, azonban még öt hónapig *Eperjesre internálták*. Április 10-én *Szepes megye legkiválóbb emberei* igazolják, hogy az elfogott tanár 1849-ben „sem lázító szónoklatokat nem tartott, sem népgyűléseken részt nem vett.” Hiába, a tanári pályától örökre eltiltották. Azonban a várakozás idején sem tétlenkedett. A fogságban kezdte el írni Egyetemes történetét. 1851-ben bátyjához írott egyik levelében olvashatjuk: „Most mindenféle olvasmányokkal vagyok elfoglalva, Shakespeare-en kívül leginkább történelmi munkákat olvasok. Jövő évben új munkához szándékozom fogni, mégpedig Nagybritannia történelmét volna kedvem megírni.” Ugyanitt közli jövő szándékát is bátyjával: „*a történelemírásnak akarom egész erőmet és életemet szentelni*”. 1852 februárjában keltek azok a sorok, amelyeket a kézben forgó történelmi könyvekről írt. Gondolatai egyelőre még mindig csak a történelemtudomány körül forognak, szó sincs más tudományág műveléséről. A történelemíró törekvéséről, céljáról, hasznáról elmélkedik. Az utolsó mondatából kiragadott szavai szerint a történelemírásnak célja tanulságot és oktatást nyújtani. A történelemkönyvek hiányosságait abban látja, hogy „Rendszerint csak a zajt ütő külső eseményeket rajzolják, anélkül, hogy a belső szálakat, melyek a tények és események okait nyomoznák, és kitűntetnék. A történelemíró törekvése mindenesetre az legyen, hogy az általa ábrázolt viszonyokat megérteni és helyesen felfogni képes legyen az olvasó” – írja levelében. Májusban kelt írása megerősít bennünket abban, hogy sorsát nemesen viseli: „levertség nélkül tűröm helyzetemet, azt remélem csak fogok valahogy elélhetni, s legfőljebb oda megyen ki vágyam, oly helyzetet nyerhetni, hol az irodalommal is foglalkozhassam.”

Munkacremejében ragadta el a halál 1888. december 6-án. Élete és életműve biztató erőforrás lehet számunkra, cselekvő hűségé példaeértékű. *Tisztelet övezze emlékét!*

Pagurka Anna

Irodalom: *Dr. Gyulai Ferenc:* Megemlékezés Hunfalvy Jánosról. A Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya Statisztikatörténeti Szakcsoportjának 1966. június 16–17-én Szegeden tartott IV. vándorgyűlésén elhangzott előadás. – *Hunfalvy János:* Késmárk ... – Pesti Hírlap, 1848. 42., 77., 91., 191., 216., 237. sz. – *Kozma Gyula:* Hunfalvy János élet- és jellemrajza. Pozsony, 1887. – Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtár. Városi Ivt. Késmárk: Acta Politica. – MOL, HP hagyatéka. Hunfalvy János levele bátyjához (Újbeccséről), 1852. febr. 12-én. – *Dr. Szabó József:* Hunfalvy János. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.